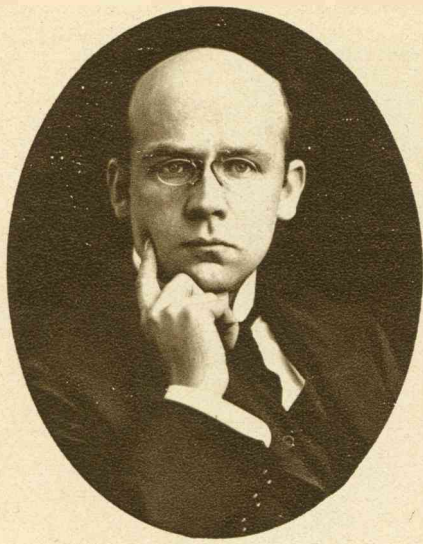

JHR. VAN RIEMSDIJK.

PRO DOMO

DOOR JHR. VAN RIEMSDIJK.
N. V. TOONEELVEREENIGING
Dir. Heyermans.

HET leven is vol afwisseling. D' eenen avond geniet je van 'n stuk dat geen tooneel is, 'n anderen avond van tooneel, dat geen stuk is. Samen gaan? Een combinatie van de heeren van Riemsdijk en Querido? Met jè menschen, als in dit stuk: Mevrouw de Boer—van Rijk, Louis Bouwmeester, en Julia Cuypers, verder Fritz Bouwmeester Jr., Henriëtte van Kuyk? Een dergelijke combinatie van zulke krachten! Daarom alleen zouden we den heer van Riemsdijk danken, dat hij deze speelschènes schreef, waardoor de gelegenheid geschapen wordt, om zoo uitmuntend „tooneel” te zien geven, waarin je voelt: dat is 't waarin je heel de gamma van

smartelijke emotie's, heel de donkere kleurenkaart van de levenstragiek méé doorleeft; en al is de slotsom, als je weer nuchter op straat staat, dan ook de gedachte: „zoo leven we toch niet meer” en je daar misschien verkeerdelijk, maar toch oprecht blij om bent, eerbied blijft er bij je achter. écht-gevoelde en diepe eerbied voor de machtige talenten, die zoo écht-menschelijk en diep-ontroerend die hartstocht en die smart verbeelden kunnen.

Want wat je bij het spel, het prachtige spel van Mevrouw de Boer, van Louis Bouwmeester voelt, dat is één groote indruk, die onverdeeld je bezielt, daar behoeft niets meer bij! Dát is je rauwe menselijke ziel, die lijdt, zonder overjas; dat is geen lijden achter 'n masker, niet de uiterlijke nuanceering van innerlijke verborgenheid, dat is het lijden zelf, onverborgen, en met heel de kracht van menschen, die nog niet door den levendstijfel van onzen tijd bezeten, absoluut hunnen menschenlijken wil kapot, als 't moest, dreven, om te overwinnen voor *hun* principe, *hun* meening, *hun* eer!

En wie er tegen opstaat, voor 't eerst, die wordt er door opgenomen en weggeslingerd, als 'n stuk wrakhout in de branding, en heeft onder te gaan, of zelf en alleen te zorgen, dat hij in de levenszee drijvende blijft, als hij tenminste daartoe de kracht heeft.

Dit laatste gebeurt niet met den zoon van den graaf de Prébois-Grandsé (Fritz Bouwmeester), die als zoon van 'n oud geslacht zich erfelijk belast voelt in zijn zucht naar vernielen van alles wat hem in zijn handen komt en hem lief dreigt te worden. Zijn zucht tot het slechte is zoo groot, dat zijn vader na het ontdekken van zijn levenswandel, het radicaal noodig acht hem dood te schieten, als 'n misdadiger, en mogen we de verhalen hierover gelooven, want wij zijn er niet bij, in koelen bloede. Dat kost hem eenige jaren gevangenisstraf, waarvan hij na vijf jaar gratie krijgt en thuis komt. Maar zijn daad heeft hem niet berouwd, zelfs niet als z'n vrouw van 'm wegloupt. Maar hij heeft immers z'n dochter nog, de frissche, vroolijke, levenslustige, en die bewijst hem immers dat de beweringen van zijn zoon, als zou zijn leven niet *zijn* schuld en zelfs hem tot last zijn, als zou alles te danken zijn aan erfelijkheid enz., alleen zwakheid en uitvluchten waren, en hij dus récht deed hem op te ruimen. Maar als zijn dochter hem daarna uithoort, en van haar broeders levensafkeer verneemt, bekent ze hem 't zelfde en het stuk is uit, nadat de vader vol wanhoop in den stoel zakt, en je de gedachte krijgt: nu kan je weer opnieuw beginnen!

Het stuk speelt zich op de volgende wijze af. Als het doek opgaat voor het eerste bedrijf, komen de gravin de Grandsé (Mevrouw de Boer—van Rijk) en haar dochter (Mej. van Kuyk) samen terug van het diner van pa's verjaardag. De freule is een en al levenslust, zit charmant op 'n hoek van 'n grooten houten armstoel, en neemt de heele zaal in 'n oogwenk voor d'r in. Daarna komt de graaf (Louis Bouwmeester) binnen, en uit de sombere tiraden die z'n mond ontvloei, bemerkten we dat zijn zoon hem niet bezocht heeft.

Méér dan somber daarover, wordt de kroonprins aangediend, die hem namens z'n vader komt gelukwenschen en ook vraagt naar den zoon: hij hoopt dat de jongen hem later zal dienen als de graaf z'n vader gediend heeft, dingen die de oude heer, door zorgen gekweld, zeer dramatisch opvat, en waaruit we voelen, dat het met zoonje niet in den haak is.

Het tweede bedrijf is een verrassing, die na het zwaar-sombere eerste bedrijf op het publiek weldadig aandoet. We zijn in 'n chique nachtcafé, dat alle aanspraken maken mag niet alleen goed te zijn geïmiteerd, maar zoo goed, dat we moeilijk beter het origineel er voor in de plaats hadden kunnen stellen. Het is zelfs aan te raden, voor menschen, die een dergelijke gelegenheid willen bezoeken, eerst dit tweede bedrijf te gaan zien, opdat zij zich op gevaarlooze wijze eerst oriënteren kunnen! En meer nog: wat in zoo'n nachtcafé in drie weken gebeurt, gebeurt daar op één avond, zoodat je 'n volledig resumé krijgt van een en ander, in kort bestek. Dus gaat het scherm op, terwijl échte Sziganen op 't tooneel 'n two-step spelen en „de Mysterious Rag” vroolijk de zaal indringt. Na vrij lang van dat schouwspel te hebben genoten komt de graaf met z'n vriend binnen.

Onmiddellijk concentreert zich de aandacht op Bouwmeesters stil spel. Ze worden aangesproken door 'n vrouw (Julia Cuypers) en hij verneemt dat z'n zoon Louis hier de eerste raddraaier is. Maar meesterlijk is, hoe Bouwmeester afgaat, met 't oog op de portière waarachter hij z'n zoon hoort schreeuwen, weggaat, vóór deze tevoorschijn treedt op 't geroep van z'n vrienden. Maar als Louis, z'n zoon, midden in 't rumoer, daarna flink dronken staat te gesticuleeren, komt de oude graaf terug. De ontzetting, die bij het aanschouwen van zijn vader, den zoon (Fritz Bouwmeester Jr.) aangrijpt, en de wijze waarop hij wegsliuip, is prachtig spel. Het bedrijf is hiermee uit, en de two-step tot slot, montert zelfs de zaal op, na de spanning van 't aangrijpende spel der ontmoeting.

Het derde bedrijf ('k moet kort zijn, al zou ik ook graag alle prachtige speelschēnetjes en -schēnschaarfen willen vertellen) gaat alleen tusschen vader en zoon, in het studeervertrek van den vader. Hier het „grootte onbegrepen”, tusschen vader en zoon. De zoon, die heel z'n lijden biecht en z'n onbluschbaren lust tot vernietigen, alles terugleidt tot 'n gebrek aan energie, ontstaan door het huwen eeuwenlang der familie's onderling (het zou ook zonder dat principe, beklagenswaard zijn geweest) en niets wil beloven, geen vergiffenis vragen, omdat hij weet dat hij niet anders *kan*. Dan tegenover den verwijtenden en driftigen vader, die "het beest dat z'n zoon is" haast doodt, maar op 't moment supreme niet kan en in snikken uitbarst. Na deze scène valt 't doek.

Het vierde bedrijf is 'n monoloog. De verdedigingsrede van den vader, die toch ten leste z'n zoon doodschoot en nu zijn lijden vertelt. We zien niemand op 't tooneel dan Bouwmeester, maar zijn verhaal is aangrijpend en bezit een climax van smart, waarbij al het eventueel aanwezig zijnde vooroordeel in jezelf, absoluut smelt, en je alleen nog maar bewondert.

Het slotbedrijf is bij den terugkeer op 't kasteel na de vijf jaar: die hij doorbracht. Ik zei het slecht boven: hij is even verhard in z'n oordeel gebleven, verliest er zijn vrouw door, en alleen de plotselinge bewering van de dochter, die we, door niets gestaafd, maar gelooven moeten, brengt het plotselinge einde.

Maar . . . wie wat moois te bewonderen hebben wil, wie waarachtig weer eens zonder pretentie's en machtig wil zien spelen, wie weer geloof krijgen wil in de kracht van het tooneelspel als uitbeelding, als doorleving van rauw sentiment, die weer eens aan 'n kloeken dronk zijn dorst naar schoonheid naar machtig spel lesschen wil, hij ga dit stuk van Jhr. van Riemsdijk zien!

TOM SCHILPEROORT.

SAUL EN DAVID

DOOR IS. QUERIDO.
N. V. TOONEELVEREENIGING
Dir. Heyermans.

IS. QUERIDO.

Ziehier het verkorte verhaal van Sauls gramschap:

„Het geschiedde nu, toen zij kwamen, en David wederkeerende van het slaan der Filistijnen, dat de vrouwen uitgingen uit al de steden van Israël, met gezang en reien, den Koning Saul tegemoet, met trommelen, met vreugde en met muziek-instrumenten.

En de vrouwen, spelende, antwoordden elkander, zeggende: Saul heeft zijne duizenden verslagen maar David zijne tien-duizenden!

Toen ontstak Saul zeer, en dat woord was kwaad in zijne oogen, en hij zeide: Zij hebben David tienduizend gegeven, doch mij hebben zij *maar* duizend gegeven; en voorzeker zal het koninkrijk nog voor hem zijn.

En Saul had het oog op David, van dien dag af en voortaan.

En het geschiedde des anderen daags dat de booze geest over Saul vaardig werd, en hij profeteerde en David speelde op snarenspeel met zijne hand, als van dag tot dag. Saul nu had eene spies in de hand;

En Saul schoot de spies en zeide: Ik zal David aan den wand spietsen, maar David wendde zich tweemaal van zijn aangezicht af.

En Saul vreesde voor David, want de Heer was met hem en Hij was van Saul geweken . . .

Het is aan Is. Querido, deze schoone geschiedenis voor ons, na Rembrandt en Israëls, te hebben doen herleven in een spel van 4 bedrijven, (waarvan het laatste in twee tafereelen gesplitst is), dat met kleur en gloed van woorden, trouw het Bijbelsche verhaal navolgt en in eerbiedige schoonheid, ons in het Amstel-theater 'n geheelen avond bezighield.

Het is 'n verhaal in dialoog-vorm, een plastische schildering van gemoedstoestanden, van haat en zwakte, kracht, berouw, deemoed, en vertrouwen, waarvan de Bijbelsche verhalen zoo vol zijn. En Querido, plastisch aangelegd als hij is, heeft van het kleurig verhaal, waaruit de Oostersche rijke glansen oplichten, een voorwaar zeer schoon beeld doen ontstaan. En hoewel het aan dramatische momenten niet ontbrak, bleef dramatisch den indruk verdeeld, ging over 't algemeen geen levende kracht van het spel uit (ik bedoel niet van de acteurs), maar boeide de schoone taalvorm en de bloeiende, als het Oostersche land zelve, zoo rijke beeldspraak. Ten bewijze diene hier een scène uit het eerste bedrijf, waar Sauls gemalin Ahinóham, met hare dochters Herab en Michal, welke laatste Davids vrouw is, zijn lof zingen, tegenover den verbitterden, zich verlaten-voelenden, en in zijn zelfvertrouwen geschokten Saul!

Ahinóham, Herab en Michal treden op Sauls wenk binnen:

S a u l (*innemend op zijn rustbed tot de naderende en buigende vrouwen.*)
Mijn gemalin, princessen . . . zoo vroeg in 't purp're en witte kleed?
Zoo kuisch de sluiers neer?
A h i n ó h a m.

Mijn vorst-gemaal, Michal, uw dochter, wacht haar man. Dra zal hij komen.
Hij mint den tooi, de weelde-cier, de stoffe' vloënd als waterglansen.

S a u l (*spijtig getroffen.*)
Haar David is haar all'!
M i c h a l (*teeder.*)
Dit is toch God's gebod.
Deed de nacht u wel, mijn vader?

. H e r a b.
Ik hoorde u kerremen van pijn.
A h i n ó h a m.
De luit, de harp kan u vermaken.
uw droef gedroom stilaan verstuiven.
De zingende bel, de tamboerijn . . .

ten uwen dienst is 't al!
M i c h a l.
Al zon in 't rond;
de bronnen praten,
de boomen wuiven.

H e r a b.
Van uwen toren vlieg' de duiven en koeren zoet.

S a u l (*spottend.*)
Als een bruid bloemt uw geest,

nu gij David herdenkt.
o Ahinóham. —
En mijn docht'ren? . . .
D' één klatert de woordjes van liefde
als een beekje zijn golfjes op,
wijl d'andere jubelt
als een vogel in 't helle blauw. (*tot Jonathan.*)
Uw boezemvriend . . . waar is hij?

En dan, hoor Michals vreugdevol prijzen van zijn vertellen en zijn spel:

M i c h a l.
Het is of hij vertelt met menschenlijke stem.
Ze vloei en leven, ze trip'len en dansen, mijn Davids klanken.
Zijn harpe zingt als de verre wind.
Ze klaagt, en ze vraagt, ze schreit en ze blijdt!
S a u l (*getroffen, toch spottend.*)
Wat huldigende min!
J o n a t h a n (*krachtig.*)
Spot niet! . . . o vorst valt Jonathan in:
Het is alles waar!
Waarop Saul gekrenkt antwoordt:
keert gij mee, mijn zoon?
H-é-é-l . . . Israël?

In het tweede bedrijf ten huize van David is het hoogtepunt de voordracht van David's verhaal van zijn strijd met Goliath; (waarin Gilhuys, die David speelde, verdienstelijk werk deed). Ook hier dezelfde machtige beschrijving, voor 'n tooneelspeler moeilijk door spel nog te verbreeden.

Hij vertelt en om heen zitten Saul's gemalin, zijne dochters, en de hoogepriester Samuel Na de derde akte, waarin de slip van Saul's rok wordt afgesneden in de sombere bergspelonk, waar David zich schuil houdt en waarin Saul vermoeid, verdwaalt, brengt 'n fraaie vierde akte ons in het eerste tafereel in de grot van de heks van Endor, waar Saul de geest van Samuel doet oproepen en er zijn ondergang verneemt. In dit bedrijf was 't meeste spel, (Mevrouw Erfmann—Sasbach was de heks) en kwam er spanning in de handeling. Het laatste tafereel dezer akte, waarin David, thuis gezeten, Saul's nederlaag en dood verneemt, verliep.

In ieder geval blijft deze opvoering belangrijk uit artistiek oogpunt, omdat ze ons veel schoons gegeven heeft en naar het verschijnen in boekvorm van dit werk verlangen doet. Dat de aandacht van het publiek voor 'n dergelijk werkelijk groot kunstwerk — zij het dan géén drama in tooneelstischen zin — zoo lauw is, pleit niet voor den algemeenen smaak. Het is trouwens 'n bekend verschijnsel, dat dergelijke, met allen eerbied voor het gegeven geschreven werken, in het Zuiden des lands en in België beter gewaardeerd worden.

1) Door ongesteldheid van den Heer Willem v. d. Veer, die deze rol vervulde, werd Saul ditmaal door den heer Brondgeest, à l'improviste daartoe geroepen, vervuld.

TOM SCHILPEROORT.